

CHARLES PÉPIN

ÎNTÂLNIREA

O FILOSOFIE

Traducere din limba franceză
de Valentin Protopopescu

3
TREI

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Ana-Maria Tamaș

Design și ilustrație copertă:
Andrei Gamaș

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mirela Voicu

Corectură:
Irina Mușătoiu
Andreea-Lavinia Dădârlat

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PÉPIN, CHARLES

Întâlnirea : o filosofie /Charles Pépin ; trad. din lb. franceză de
Valentin Protopopescu. - București : Editura Trei, 2022
Conține bibliografie
ISBN 978-606-40-1203-6

I. Protopopescu, Valentin (trad.)

1

Titlul original: La Rencontre. Une Philosophie
Autor: Charles Pépin

Copyright © Allary Éditions 2021
Published by special arrangement with Allary Éditions in conjunction with
their duly appointed agent 2 Seas Literary Agency and co-agent Livia Stoia
Literary Agency.

Copyright © Editura Trei, 2022
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-1203-6

Cuprins

Introducere.....	9
PRIMA PARTE. Semnele întâlnirii	13
1. Sunt tulburat <i>Când carapacea mi se fisurează</i>	15
2. Te recunosc <i>Atunci când întâmplarea seamănă cu destinul.....</i>	25
3. Mă faci curios <i>Când năzuiesc să-ți descopăr lumea</i>	32
4. Vreau să mă lansez <i>Când celălalt îmi dă aripi</i>	39
5. Îți descopăr punctul de vedere <i>Când trăiesc experiența alterității tale</i>	46
6. M-am schimbat <i>Când celălalt face din mine un altul</i>	63
7. Mă simt responsabil față de tine <i>Când celălalt îmi dezvăluie natura mea morală</i>	80
8. Sunt viu <i>Când celălalt îmi salvează viața.....</i>	87
PARTEA A DOUA. Condițiile întâlnirii.....	99
1. Să ieșim din noi înșine <i>O filosofie a acțiunii</i>	101
2. Să nu ne așteptăm la nimic anume <i>Elogiul disponibilității</i>	121
3. Să lepădăm masca <i>Puterea vulnerabilității</i>	141

PARTEA A TREIA. Adevărata viață este întâlnirea	157
1. Întâlnirea ca specific al omului? <i>O lectură antropologică</i>	161
2. Te întâlnesc, deci exist <i>O lectură existențialistă</i>	170
3. A întâlni misterul <i>O lectură religioasă</i>	175
4. Să ne întâlnim dorința <i>O lectură psihanalitică</i>	181
5. Să-l întâlnim pe celălalt ca să ne întâlnim pe noi înșine <i>O lectură dialectică</i>	192
Concluzie	200
Operele din care a fost construită această carte.....	202

Introducere

Îndrăgostiții își măsoară uneori norocul revăzând, cu furnicături de emoție, filmul întâlnirii lor. Ar fi fost de-ajuns un fleac, un alt orar al trenului, un loc diferit în vagon... și atunci, poate, niciodată drumurile nu ar fi ajuns să li se întretaie.

Și totuși, o privire mai atentă ne dezvăluie, curând, că întâlnirea lor nu s-a datorat numai hazardului. Cele două locuri aflate unul lângă altul au oferit doar o oportunitate; ea a îndrăznit să înceapă conversația, el a știut să întâmpine neprevăzutul, o femeie care nu era *a priori* genul lui. Doi străini s-au deschis schimbului, iar întâlnirea s-a produs.

Bărbatul și femeia, îmbarcați într-un tren de mare viteză care se deplasează cu trei sute de kilometri pe oră, ar fi putut foarte bine să nu se fi întâlnit niciodată, două destine paralele lansate în plină viteză; ea este o directoare cu o carieră rectilinie, el, un medic osteopat cu o bogată listă de pacienți. A fost suficientă întrunirea câtorva factori declanșatori pentru a le devia traiectoria și, astfel, magia să se producă. Oare să-i fi simțit ea încordarea? Înainte de a urca în tren, el a primit un telefon de la psihiatrul care-l tratează pe fiul său și nu a căutat să-și

ascundă anxietatea atunci când vecina de compartiment l-a întrebat ce i se întâmplă. Și-a scos masca. În schimb, ea s-a apropiat atât de mult de acest necunoscut, cum niciodată n-ar fi crezut să fie în stare. Au vorbit firesc, fără prefăcătorii, fără să joace teatru.

Această întâlnire care părea rodul întâmplării a fost vasăzică prilejuită de atitudinea celor doi. Același lucru este valabil și pentru întâlnirile între prieteni ori cele profesionale: întâmplarea nu este decât punctul de plecare, căci nu ea ne tutelează destinul; întâmplarea trebuie provocată. Am scris această carte ca să arăt că putem face din întâmplare aliatul nostru, că ne putem pregăti să întâmpinăm neprevăzutul. În tren sau la hypermarket, la o petrecere sau la birou, pe un website de întâlniri sau într-un parc.

Dar asta presupune să avem o viziune clară asupra mecanicii și forței întâlnirii, să înțelegem ce anume este acțiunea, disponibilitatea, vulnerabilitatea.

Pentru aceasta, vom recurge la gânditorii veacului XX, care, plecând de la Hegel, au studiat raportul cu celălalt, legăturile fundamentale ce se pot țese între două ființe. Sigmund Freud, Martin Buber, Emmanuel Levinas, Jean-Paul Sartre, Simone Weil, Alain Badiou ne vor ajuta să schițăm conturul unei filosofii a întâlnirii. Dar și romancierii, dramaturgii, pictorii, cineaștii care au imaginat frumoase întâlniri — Marivaux în *Jocul dragostei și al întâmplării*, Louis Aragon în *Aurélien* sau Albert Cohen în *Frumoasa Domnului*, Clint Eastwood în *Podurile din Madison County* sau Abdellatif Kechiche în *Viața Adelei...* — vor îmbrățișa această filosofie.

Vom arunca o lumină specială asupra operelor care reprezintă chiar ele rezultatul unei întâlniri decisive și ne amintesc de faptul că până și geniile sunt tributare întâlnirii cu celălalt. Știm oare că Picasso nu ar fi pictat *Guernica* în absența înflăcăratei sale prietenii cu Éluard? Sau cât de conștienți suntem de ceea ce datorează *Omul revoltat* al lui Camus pasiunii scriitorului pentru actrița Maria Casares? Ori în ce măsură Voltaire și Émilie du Châtelet s-au inspirat reciproc pentru a scrie *Candide* și *Discours sur le bonheur*? Știm oare că piesa muzicală *Perfect Day* nu ar fi ajuns să fie compusă în absența unei cine la New York la care au participat David Bowie și Lou Reed?

Când ne dăm seama de importanța întâlnirilor, ajungem să privim altfel operele care ne inspiră, ba chiar viața noastră întreagă. Suntem dependenți de ceilalți. Întâlnirea nu e un act de consimțire, o alternativă complementară, ea ne este esențială, ne modelează personalitatea; se află în miezul aventurii care este existența noastră. După cum o să vedem, întâlnirea nu are doar puterea de a ne face să descoperim iubirea, prietenia sau de a ne conduce la succes, ne dezvăluie pe noi nouă înșine și ne deschide către lume. În aceasta constă forța și misterul acesteia: am nevoie de celălalt, de întâlnirea cu el, ca să mă descopăr. Trebuie să mă întâlnesc cu cineva diferit de mine ca să mă găsesc pe mine.

PRIMA PARTE

Semnele întâlnirii

1

Sunt tulburat

Când carapacea mi se fisurează

Să întâlnești pe un altul înseamnă să fii zguduit, tulburat. Se întâmplă ceva, un lucru pe care nu l-am ales, care ne ia prin surprindere: este șocul întâlnirii. Cuvântul „întâlnire“/*rencontre* provine din *encontre*, termen din franceza veche ce înseamnă „a te ciocni cu cineva pe drum“. Ca urmare, el trimite la un șoc cu alteritatea: două ființe vin în contact, se încrucișează, iar traiectoriile lor sunt modificate. O singularitate poate foarte bine să se întretaie cu alta fără să fie tulburată: dar aceasta este tocmai dovada că nu s-a produs o întâlnire, ci o simplă încrucișare de drumuri. Într-adevăr, nimic mai de mirare, uneori chiar mai deranjant, mai dificil de observat decât diferența în raport cu celălalt. Cum să nu fiu zguduit că te întâlnesc pe tine, care ești de neobservat tocmai pentru că ești diferit, pentru că ai o altă poveste, un alt fel de a vedea lumea și de a simți lucrurile? Dacă rămân de piatră e din pricina faptului că abia te-am perceput sau că nu am văzut în tine decât o oglindă care să mă reflecte.

Această tulburare vine adesea dintr-un șoc vizual: atunci când Anna Karenina îl vede pe prințul Vronski în gară, încă nu știe nimic despre el, dar tulburarea ei este instantanee, căci prințul se detașează de mulțime. Ce

anume o impresionează? Apariția celuilalt, a cărui forță o ghicește, singularitatea lui? Faptul că simte în lăuntru ei acest avânt, acest elan pentru care nu fusese pregătită nicicum? Această tulburare poate întruni concomitent mai multe înțelesuri: uneori ni se pare că nu cunoaștem o ființă până în momentul în care descoperim, încântați, amețitoarea gingășie a pielii sale și felul în care simțim că reacționează la mângâierile, sărutările și cuvintele noastre. În tulburarea amoroasă, anumite semne nu se dovedesc înșelătoare, cele care ne arată în ce măsură un asemenea elan ne ia prin surprindere: accelerarea ritmului cardiac, vorbire ezitantă, gură uscată, transpirație, mutism... În fața acestei puteri de accelerare a vieții, corpul nostru reacționează ca și cum, neputincios în a ține ritmul, ar avea nevoie de adaptare. Uneori, timbrul unui glas este cel care ne impresionează, ne stârnește curiozitatea, deșteaptă în noi amintiri îngropate, o voce a trecutului, din copilăria noastră, *ne cheamă*. Auzind pentru prima oară vocea lui Pierre Soulages la telefon, fără să-l fi întâlnit în realitate, Christian Bobin povestește că a avut certitudinea că îl cunoaște. El dezvăluie acest moment în cartea dedicată prieteniei lor, *Pierre*: „voioșia îi traversează vocea, o emoție pe care Soulages o trezește în tine și în el însuși“. Această cutremurare poate să fie una profund intelectuală: astfel, Picasso, pe care politica l-a lăsat întotdeauna indiferent, se întâlnește de mai mulți ani cu Éluard, până când într-o zi a anului 1934 acesta îi vorbește despre angajamentul său pacifist. Ca urmare, Picasso abordează o percepție politică asupra lumii. În momentul acela, el îl întâlnește, în sfârșit, pe poet. Și apoi, uneori, celălalt ne săgetează direct în inimă, la fel

cum s-a întâmplat cu unul dintre cele mai cunoscute cupluri ale rock-ului independent din a doua jumătate a anilor 1970: întâlnirea dintre David Bowie și Iggy Pop nu s-a petrecut pe fundalul legăturii puternice pe plan muzical; înainte de orice, Bowie a fost impresionat de suferința aceluia *junkie* și de singurătatea Iguanei¹.

Indiferent de forma pe care o ia această tulburare, de la simpla senzație de vertij, ea reflectă maniera în care viața poate să ne surprindă: trebuie să ne plecăm în fața evidenței, e clar că nu deținem controlul. Două singularități, și prin ele două lumi, intră în coliziune. Încă nu știm ce va rezulta de aici (creativitatea lui Picasso va fi salvată, Anna Karenina va sfârși prin a muri...), dar un fapt e sigur: ciocnirea a avut loc. Dacă din întâmplare vom hrăni iluzia că suntem monade autosuficiente, independente, instalate tihnit în identitatea și obiceiurile noastre, iată-ne brusc treziți din visare. Confortul ne este tulburat. Simțim că aspirăm la altceva, deopotrivă palpitant și neliniștitor. Tulburarea pe care o trăim ne conduce concomitent spre celălalt, care ne uimește, și spre acea parte din noi înșine pe care o ignorăm. Picasso întâlnindu-l pe Éluard este surprins atât de idealismul poetului, cât și de ecolul pe care acesta îl naște în sufletul său. În tulburarea de ordin senzual, întinși în așternut ca niște eroi învinși, suntem uimiți atât de celălalt, prin frumusețea și dorința lui, cât și de ceea ce simțim că sporește în noi, uneori ajungând să ne surprindă. În definitiv, lucrurile stau ca și cum s-ar petrece două întâlniri simultane: cea a alterității celuilalt și cea a alterității din noi. „Eu sunt altul“, scrie Rimbaud într-o epistolă adresată lui Paul Demeny

1 Porecla lui Iggy Pop. (N.t.)

în 1871. Uneori, pentru a-l înțelege pe celălalt, e nevoie să-l întâlnim, să-l experimentăm. E nevoie să întâlnesc alteritatea în celălalt pentru a descoperi că există un altul în sine și să realizez că acest altul este într-o măsură mai mare eu însumi decât cel care credeam eu că aş fi. E nevoie să realizăm că suntem departe de ipocrita formulă „sunt încântat că v-am întâlnit“ pe care o lansăm uneori ca să scurtăm o întâlnire, una cu atât mai plictisitoare cu cât nu ne-a tulburat cu nimic.

Clint Eastwood pune în scenă nașterea și forța acestei tulburări, acestei zguduirii în adaptarea cinematografică a romanului scris de Robert James Waller, *Podurile din Madison County*. Meryl Streep interpretează o gospodină originară din sudul Italiei, care s-a stabilit de câteva decenii în Iowa împreună cu soțul ei și cu cei doi copii adolescenți. Rămasă singură la fermă vreme de patru zile, căci bărbatul și copiii sunt plecați la un târg de vite, Francesca îl întâlnește pe Robert, un fotograf de la *National Geographic*, aflat în trecere pentru un reportaj despre podurile din Iowa — poduri din lemn pictat, „acoperite“, construcții specifice zonei. Cei doi vor trăi o pasiune care femeii îi va schimba existența. La sfârșitul celor patru zile — răgaz răvășitor ce pare să condenseze o viață întreagă —, și după un sfâșietor moment de cumpană, Francesca decide să nu-și părăsească soțul și-l lasă pe Robert să plece singur. Dar aventura trăită împreună o va însoți toată viața, îi va inspira fiecare zi din existența petrecută la fermă și alcătuită dintr-o sumă de „detalii“, o viață banală de femeie casnică ce-și îndrăgește și admiră soțul, însă fără să aibă nimic de-a face cu iubirea intensă pentru Robert, pe care o va prețui ca pe o comoară — o

aventură demnă de visurile din tinerețe lăsate în urmă atunci când s-a stabilit în Iowa. În testament ea cere ca cenușa să-i fie împrăștiată în același loc cu cea a lui Robert, de pe podul pe care s-au întâlnit.

Miezul celor patru zile petrecute vorbind și râzând, plimbându-se, bând bere, scăldându-se și făcând dragoste este esența întâlnirii ce se dezvăluie într-o replică a Francescâi în care aceasta evocă tulburarea ce o cuprinsese: „Nu mă mai recunosc, am impresia că nu mai sunt eu însămi... și în același timp, că n-am fost niciodată atât de adevărată ca astăzi“. Aici tulburarea devine vertij pur. Ceea ce face nu seamănă — *a priori* — cu ceea ce este. Femeia nu dorește să înșele un soț căruia nu are nimic să-i reproșeze, dar alături de care simte că se ofilește, îndepărtându-se puțin câte puțin de ea însăși, veștejindu-se în rutina treburilor zilnice. Întâlnirea cu Robert este cu mult mai intensă; ea nu poate să reziste în fața valului ce o înghite dintr-odată: tinerețea ei italiană, veselia, feminitatea, însăși vigoarea vieții care palpită înăuntrul său. Tot ceea ce uitase despre ea, amintirea zilelor apăsătoare și „viața alcătuită din detalii“ pe care o îngropase, a revenit brusc, mai puternică decât oricând, căci *a întâlnit pe cineva*, un bărbat care a îmbrățișat-o și s-a contopit cu ea. Acest fotograf rătăcit care a rugat-o să-l îndrume i-a prilejuit regăsirea propriului drum uitat. Fără îndoială că va renunța să abandoneze totul pentru el, să plece departe de copii, să-și umilească soțul, traumă din care acesta nu și-ar mai putea reveni. Familia lor locuiește într-o fermă care aparține rudelor soțului de mai bine de un veac, într-un colț de țară unde totul ajunge să fie știut, într-o comunitate de pudibonzi în care cel mai banal adulter

naște bârfe și ostracizare pentru zeci de ani. Deci să nu o judecăm că întoarce spatele unei iubiri despre care Robert spune: „Crezi că mulți au șansa de a trăi ce ni se întâmplă nouă acum?” Așa cum ne dă de înțeles filmul, sufletul ei îi rămâne fidel, iar această întâlnire dăinuie prin dragostea neostenită ce se nutrește din universul sufletesc pe care Francesca l-a descoperit în ea însăși. O asemenea dragoste îi părea imposibilă și, paradoxal, tocmai ea este cea care i-a îngăduit, prin energia dată de noua viață launtrică, să rămână soția unui bărbat onorabil, însă văduvit de flacăra sublimă a iubirii. Datorită întâlnirii cu Robert, și chiar în miezul tulburării generate de întâlnire, ea s-a descoperit a fi altcineva, iar această nouă femeie devenită cu-adevărat ea însăși va fi cea care îl va întovărăși până la sfârșit. Francesca și-a asumat riscul acestei paranteze, a ieșirii din timp, patru zile de veșnicie ce au ajutat-o s-o regăsească în ea pe îndrăgostita italiană. De-acum știe că visul se poate întrupa, că se află pe tărâmul fericirii profunde și a comuniunii superioare, într-o sublimă tiranie a inimii și nu în anosta rutină a îndatoririlor.

În *La parole en archipel*, René Char scrie: „S-ar cuveni să ieșim din noi înșine, gata de a izbucni în plâns și în orbita foametei, dacă dorim să se întâmple ceva minunat, fie și numai pentru noi”. Este o frumoasă definiție a tulburării produse de întâlnire. Dar chiar dacă Francesca nu a abandonat totul pentru Robert, iată ce a făcut: de-a lungul celor patru zile, a ieșit „din ea însăși”, dincolo de identitatea încremenită în viața sa de gospodină. Și-a asumat riscul lacrimilor și, într-adevăr, „ceva excepțional” s-a întâmplat, un miracol pentru ea și Robert, un

șoc ale cărui reverberații se vor propaga până la moartea amândurora și care seamănă foarte mult cu irumperea adevăratei vieți.

Această carapace care se fisurează în zguduirea prilejuită de întâlnire este adeseori carapacea noastră socială. Dacă eul profund este complex, schimbător și în mare măsură enigmatic, eul social este mai simplu, mai rigid. El este necesar, deși reduționist. Apare în buletinul nostru sau în cartea noastră de vizită profesională și deschide discuția prin această întrebare: „Și ce faci tu în viață?”. Iată o foarte neinspirată abordare, atât de mare este riscul de a-l reduce pe celălalt la profesiunea sa și la statutul care-i este asociat. Este o formulă pe care am putea s-o numim *lipiciul social*: ni se lipește uneori de piele, pe șepci, ne limitează libertatea, capacitatea de a ne deschide spre ceilalți și chiar față de noi înșine. Ne jenează mișcărilor, ne întunecă judecata, ne subminează curiozitatea. Câți bărbați, câte femei se condamnă la singurătate, doar pentru că nu au știut cum să se smulgă din acest *lipici social*? Celălalt li se înfățișează, cu promisiunea unei posibile istorii comune, dar ei nu-l văd, nici măcar „nu-l întrevăd”: nu se simt autorizați să-l remarce, închizând ușa în fața posibilității de a trăi tulburarea, deoarece acest celălalt nu corespunde criteriilor lor sociale, nu se potrivește cu acea căsuță rezervată dinainte. Din fericire, anumite întâlniri ne smulg din acest lipici, producând un șoc capabil să ne fisureze carapacea. Dacă se întâmplă asta, atunci întâlnirea are puterea să instituie un joc în acest „eu” social: prilejuiește un suflu eliberator asupra unei identități împietrite.